

Landskap: *Halland* Upptecknare: *Thore Brogårdh, Hallaryd*
 Härad: *Höke* Berättare: *Lofia Jakobson, Markaryd*
 Socken: *Knäred* Berättarens yrke: *fru*
 Uppteckningsår: *1963* Född år *1870* i *Knäred*

*Klaka grummar: Klaka-Tina och
 Abba - Marjan. s. 1-3.*

Thogssnuran. s. 3-4.

Magi vid smöckvärning. s. 5

Anders Hansson i Hallaryd. s. 6

Räfsor. s. 7.

Arbete som stückerka. s. 5-8.

Mejölkbare. s. 9.

Tröskvärning. s. 9-11.

ACC. N:R M. 16383://.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

"Det fanns mycket underligt förr i tiden, mycket som man egentligen inte kan förklara. Vi hade en del kloka gummor, som gjorde sin nytta ute i socknarna. Men jag tror inte att alla kloka, som de kallade sig, hade med Skam att göra, för här är ingen som har med den dålige att göra, utan att de är ondsinta. I Körsveka hade vi en klok gumma, som kallades för Kloka-Stina. Hon botade både folk och kreatur, men hon gjorde då aldrig någon människa ont. Kloka-Stina var bondgumma i Körsveka och närmaste granne till min mor. Mina föräldrar gifte sig 1867, och jag vet att Kloka-Stina var endast kvar där en kort tid efter deras giftemål. Hon blev nämligen tvungen att flytta därifrån, och det var pastor Boström skuld till. Han kom till Knäred 1866, och han hatade den här Kloka-Stina och gjorde odrägligt för henne på alla sätt och vis. Därför reste hon slutligen till Amerika. Hon lämnade emellertid kvar en dotter här, som jag var mycket bekant med. Låt oss gå tillbaka till den tiden, då Kloka Stina var i Körsveka. Hon lagade många benbrott och kunde även skaffa

6/8-63

ACC. N:R M. 16383:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

saker tillrätta samt botade kreatur. Därför var det en livlig trafik av botsökande hos henne. Det vanns säkert inte en doktor vida omkring, som hade så mycket att göra som Kloka-Stina. Detta är efter vad mor har berättat.

Vi hade också en annan duktig gumma borta i Ahla, den där Ahla-Marjan. Först bodde hon med sin man i Dönarehuset i Voxtjöps församling. Jag bodde själv hos henne i flera veckor då jag nästan var blind. Hon botade mig så pass bra, att jag sen dess inte behövde nyttja några glasögon, förrän jag blev 87 år. Hon hade ett slags droppar, som hon hällde i mina ögon, varpå hon smorde litet salva över dem om nätterna. Det var hela kuren, men efter en månads tid var jag fullständigt bra. Nu låg jag hos henne under hela behandlingen. För det där kunde de ju inte sköta därhemma. Jag minns, att när jag var hos henne, kom det kolosalt mycket folk varje dag för att få bot. På den tiden hade flickorna ofta något, som man kallade för bleksot. Ahla-Marjan gav dem då järnmedicin, och av denna blev de alla bra. En dag, när jag var hos henne kom det en

ACC. N:R M. 46383:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

pojke från Ysby vid Laholm. Han hade sökt läkare överallt för
sina ögon och höll på att bli blind, liksom jag, Men Ahla-Marjan
botade honom, Ja, det var allt en duktig kvinna. Efter vad jag
hörde, skulle Ahla-Marjan ha lärt av sin mor, som på sin tid hade
tjänat hos en läkare. Den gumman var vida omtalad och var ifrån
Örkelljunga. Hon kallades för Bärabyggemoren, men det är också
allt jag vet om henne.

Det fanns mycket egendomligt förr, skall jag säga. Nor har jag
hört talas om både ett och annat. Skogssnuvan, hennes namn hörde
jag i unga år ofta nämnas. Men hade det inte varit min farmor och
svärfar, som talat om det, ja då hade jag då inte trott på det.
Det var nämligen två människor, som jag verkligen kunde lita på.
Det sista jag hörde om skogssnuvan var det, som min svärfar berättade.
Nu hör man ju aldrig talas om sådant. Min svärfar var född
1833, och 1866 såg han mitt på ljusa dan skogssnuvan i Vångadals
by. Årtalet vet jag bestämt, därför att det blev mätning i
Vångadal 1865, samma år som min man föddes, och då skulle min
svärfars föräldrar flytta ut, för de bodde för nära varandra.

ACC. N:R M. 16383: 4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

De byggde, när gubben min bara var ett år gammal, och det var det året det hände alltså 1866. Svärfars hus var det östligaste i byn och en dag, då han var på väg till det västligaste, mötte han en gramm tös mitt för det mellersta huset i byn. Ja, hon var så väldigt fin. Svärfar tittade på henne och kunde då rakt inte begripa vems tös det kunde vara. I den byn fanns det ju ingen, som han inte kände till. Han tänkte: vad i allans tider kan de va för en tös som ä så gramm och fin å som ä kommen hit till Vångadal. Som svärfar också var skräddare, gick han omkring i sockenen, liksom alla andra hantverkare på den tiden, varför han väl kände till folket i församlingen. Han synade henne, medan hon passerade, och då kunde han inte undgå att se henne på ryggen. Men vad fick han då se? Jo, att ryggen var som ett ihåligt trä, och då förstod han genast, vad det var för en tös. Förr talade folk ofta om spöken och sådant där. En del vill ju inte höra talas om sådant. Jag kallar det heller inte för spöke utan för oförklarliga händelser, och det har jag varit ute för

ACC. N:R M. 16383:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

många gånger. En gång var jag rädd för att det jag såg var något som inte hände. Det kom sig emellertid så, att vi inte fick något smör, hur mycket vi än kärnade. Men i byn fanns det däremot en annan, som bara hade en ko. Han gick ändå varannan vecka till Knared och sålde sitt smör där. De ttekte också att det var konstigt att han kunde sälja så pass mycket smör, då han bara hade en ko. Det här låter otroligt, men det är verkligen sant. Jag fordrar inte att bli trodd, men jag ljuger inte. Till slut ville de inte ha mera av gubbens smör, varför de sa till honom:

- Ja, vi ska ta ditt smör idag med, men sen vill vi inte veta av det mer.

Då knallade gubben åstad till Majenfors och sålde det där i stället. Det var under samma tid som järnvägen byggdes mellan Markaryd och Våinge.

En tid var jag även stickerska, ja jag fick diplom för mina alster på markarydsutställningen 1902. Nåja, det var mycket arbete med det där, då det inte fanns något att köpa i affärerna. Bönderna

ACC. N:R M. 16383:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade många får på den tiden, så det kardades och spans
allastans. Sedan kom de till mig för att få det stickat. Jag har
lärt upp 30 stickerskor från alla håll och kanter, ~~därav~~ 5
ända uppe ifrån Oskarström. När nu den här händelsen inträffade,
hade jag en stickerska från Markaryds socken hos mig. Men nu vill
jag inte tala om ifrån vilken by hon kom. Hon var då inte mer än
14 år gammal, men jag har då aldrig träffat på en så klok 14-åring.
Ja, hon var som en äldre människa i både förstånd och tal. Hon såg
bra ut med för den delen och hon var mycket snäll. När vi nu
skulle kärna, höll vi på en hel förmiddag, men inte fick vi något
smör. Då lagade vi middag och åt, varpå vi fortsatte igen, men
med samma resultat. Vi hade en vingkärna, som vi hjälptes åt med
att dra. Men då det inte lyckades sa tösen:
- Jag tänker på nånting. Det var väl när jag var en 7-8 år. Då
hände något liknande hemma hos oss. Min far gick då till Anders
Hansson i Hallaryd och fick hjälp av honom, och jag minns
ännu, vad vi skulle göra för att få smör.

ACC. N:R M. 16383:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- Säjer du det? invände jag

- Ja, han sa, att vi skulle elda i bakugnen med nånting som brann bra, såsom hyvelstickor, en tidning eller något sådant. När vi sen kärnade, skulle vi ta ett skedblad av grädden och kasta in i elden, och då skulle det bli smör. Jag minns också att vi alltid fick smör efter det där, slutade flickebarnet.

Jag ville inte tro på sådant för jag är född i Körsveka, en stor by, och där var vi alla vänner och ville varandra väl, så jag hade aldrig hört talas om något sådant där. Men tösen var en veten, och jag sa då till slut.

- Nåja, bara för att du ska få se att något sådant inte hjälper, så ska vi göra det.

Min man satt då ute på logen och hyvlade räfseshuvud. Han gjorde nämligen räfsor. Det var gott om hyvelspån, så jag gick ut och hämtade en näve full och kastade in i bakugnen. Tösen satt bara en meter ifrån mej och kärnade, medan jag redde till elden. Men innan jag tänkte på, tog jag kärnan för att ännu en gång försöka

Jag kände då efter en kort stund att det började bli tjockt i kär-

ACC. N:R M. 46383:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

nan, ja, det var med all möda jag kunde dra runt den. Så med ens
tyckte jag att det blev smörklumpar, och jag kände och hörde tydligt
hur de for omkring på vingarna. Då tog jag upp locket för att
se efter, men tro mig om ni vill, det fanns då inte en smörklick
så stor som en kaffeböna ens. Det var bara rena kärnmjölken. Då
tog flickan en sked för att smaka.

- Ja, det är ju bara rena rama kärnmjölken, instämde hon, men
gör nu som jag sagt, så får vi säkert smör.

Det låter otroligt, och jag fordrar inte att jag skall bli trodd,
men jag ljuger inte. Jag slog eld på hyvelstickan och tände på.
Sen tog jag en sked kärnmjolk och kastade in i elden. Då fräste
det till så pass, att vi hoppade högt båda två. Ja, det väsnades
något alldeles förskräckligt.

- Nu är det smör, skrek tösen.

Ja, det var det verkligen också, Där var en stor lanka, och jag
tog upp den i en bunke, där jag ältade och kastade den tills den
blev slät och fin.

ACC. N:R M. 16383:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En annan egendomlig sak, som jag visserligen inte själv varit med om, men som jag hörde i unga år var, när de sköt en mjölkhare borta i Putsered. Den gången var det skallgång och en 14 skyttar stod i en rad, när den där mjölkharen visade sig. Den kom skuttande och alla sköt på den, men den dog inte. Den siste i raden, ja han hette Nils Jeppsson och var ifrån Putsered, han fick brått med att ta en murna från sin klockkedja, som var av silver, för att lägga den i sin bössa. När han så sköt, stöp mjölkharen på en gång. Då de kom fram, låg där bara ett nystan och tre strumpestickor, och det var allt som fanns kvar efter den. Samtidigt kom där en nabokärring springande och skällde på dem. Det skulle hon ju för sin egen del låtit blir. Jag vet t.o.m. vem hon var. Det var nämligen Zackarias-Bengta från Putsered. Jag tror, att hon var inflyttad från Hishults socken. När hon sen dog, och de skulle begrava henne, berättade mor, fick de knappt henne i jorden. Det var en riktig trollkärring, och sådana ville ju inte jorden vid. Förr jordfäste de inte de döda i kyrkan som nu. I

ACC. N:R **M. 16383:10.**

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Putsered har de i alla dar jordfäst liken om söndagarna, om det var möjligt att hålla dem till dess. Om söndagarna stod ju också hela församlingen och såg på, och så var det även den här gången. Jag tror det var 1880, jag var väl omkring 10 år då, när mor kom hem från kyrkan och berättade hur det hela hade gått till. Boström var då nyss hitkommen som kyrkoherde. När de skulle sänka kistan, gick den inte ner, utan stannade längs med jordytan.

Då de på den tiden själva brukade fylla igen gravarna, så stod det en del spadar strax vid graven. Karlarna tog några och grävde ett spadsmål runt kistan, för att få hålet större. Men kistan gick ändå inte ner. Då sa Boström:

- Jag får jordfästa henne som det är, och sen får ni själva försöka så gott det går, att få henne i jorden.

Men så snart han hade jordfäst henne, fick de ner kistan i graven.

På den tiden var det så, att efter jordfästningen predikade Boström ett par timmar. Efteråt höll han en bibelförklaring, varvid vem som ville fick svara på hans frågor. Då han höll på med detta, gick

ACC. N:R M. 16383: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

alla putseredskarlarna ut för att fylla igen graven. När sedan kyrkfolket kom ut, hade de fått Zackarias-Bengta i jorden.

Förr fanns det trollpackor överallt. Det var inte enbart här hemma.

I Norge fanns det mäktiga sådana. Jag hörde berättas, att en gång var det en knäredsbo, som var uppe vid ett fiskeläge i Norge vid jultiden. Då träffade han en trollkärring, som frågade honom:

-Vill du komma hem till julafton?

- Ja gärna det, men hur i all sin där ska det gå till?

..... Jo, det är inte så märkvärdigt, och du ska kunna få se de dina därhemma, men de kommer däremot inte att kunna se dej. Men du får inte säga ett ord under hela tiden, sa kärringen.

Gubben var ju med på det där förstås, och mycket riktigt, han fick verkligen uppleva det sällsamma att få komma hem till de sina i Knäred. När han sen kom hem på riktigt, berättade han om allt han sett där hemma, och detta tycktes också stämma med verkligheten. Ja nog var väl det en konstig historia."